

længde svarer til en faglig uddannelse, og at få en vis efteruddannelse derudover. Det betyder, at ufaglærte til enhver tid kan gøre krav gældende om en voksenuddannelse, som kan bringe vedkommende på faglært niveau. Det betyder også, at mennesker, der ikke har trukket på uddannelseskontoen, da de var unge, har en ret hertil, når de bliver voksne, på mindst samme gunstige vilkår, f.eks. ikke brugerbetaling på voksenuddannelse, der er gratis som ungdomsuddannelse. Men det kræver naturligvis en nærmere afgrænsning i den almindelige lovgivning af, hvad det er for uddannelser, der giver adgang til gratis undervisning.

Til § 19

Den nuværende grundlovsbestemmelse giver ikke nogen ret til arbejde. Det er højst en hensigtsserklæring.

I nogle andre lande har der været forsøg på at formulere en ret til arbejde, der i højere grad end i den danske formulering søger at sikre en egentlig ret, f.eks. i den norske, den svenske, den belgiske, den finske, den franske, den hollandske, den polske, den portugisiske, den spanske og den tjekkiske grundlov, uden at det dog har været nogen garanti for arbejde i praksis. Men der ligger et klart signal i bestemmelserne.

Tankegangen i bestemmelsen om »sunde, sikre og værdige arbejdsforhold« er hentet i EU-charteret.

Til § 20

Hvis det offentliges forpligtelse blev begrænset til det, der direkte kan udledes af den nuværende § 75, stk. 2, ville mange mennesker blive betydelig dårligere stillet end i dag. Der er ikke noget i § 75, stk. 2, til hinder for, at forsørgerpligten også omfatter børn over 18 år og forældre.

Afgrænsningen i den foreslåede bestemmelse indebærer, at forsørgerforpligtelsen kun omfatter børn under 18 år.

Til § 21

Bestemmelsen er ny. Sundhedsområdet er et eksempel på, hvor vanskeligt det kan være at lave en grundlovsbestemmelse med konkret indhold. Det er et spørgsmål om, i hvilket omfang borgerne skal kunne gøre krav gældende over for det offentlige. Uanset vanskelighederne ved at angive nogle præcise rettigheder med hensyn til sundhed og sygdomsbehandling er det relevant at få en bestemmelse ind i grundloven, som det også allerede er tilfældet i en række andre landes grundlove i form af meget generelle formuleringer: Finland, hvor der tales om, at det offentlige skal

sikre et tilstrækkeligt social- og sundhedsvæsen og fremme befolkningens sundhed, Belgien, hvor der tales om beskyttelse af sundheden, Holland, hvor det fremhæves, at der skal træffes foranstaltninger til fremme af befolkningens sundhed. Lignende formuleringer findes i Frankrigs, Grækenlands, og Polens grundlove, mens formuleringerne er mere præcise og kontante i Italiens, Portugals, Spaniens, Estlands og Tjekiets grundlove, hvor der er tale om rettigheder. Men uanset om der er tale om den ene eller den anden formulering, er det formentlig hverken realistisk eller hensigtsmæssigt at indføre en egentlig *ret* til behandling efter et bestemt tids forløb. Også i EU-charteret findes der en bestemmelse.

Til § 22

I nogle grundlove, f.eks. den svenske, fremhæves boligen som noget, borgere skal sikres, uden at det dog er en absolut ret. Men det vil formentlig ikke være muligt at fastlægge præcise rettigheder i en grundlov. Det må ske i en konkret lovgivning.

Til § 23

I grundlovens § 73 slås ejendomsrettens ukrænkelighed fast. Men helt præcis er bestemmelsen ikke. Derfor vil det være rigtigt at præcisere indholdet i paragraffen noget mere. Der er f.eks. behov for en præcisering af, hvornår begrebet »almenvellet« skal kunne påberåbes, og der er behov for en præcisering af, hvad ejendomsretten ikke må bruges til.

I praksis tolkes den nuværende § 73 sådan, at ukrænkeligheden er begrænset, når det gælder den enkelte borgers private ejendom, f.eks. boligen. Hvis almenvellet kræver, at der skal gå en motorvej gennem et bestemt område, er der ingen »ukrænkelighed« tilbage. Konkrete ekspropriationssager efterlader heller ikke det indtryk, at den private ejendom er særlig beskyttet med grundlovens § 73.

Der kan i dag eksproprieres med henvisning til almenvellet, når en kirkegård skal udvides, når en skole eller en anden offentlig institution skal bygges, når kommunen skal foretage udlægninger til bolig- og industriområder, eller når en motorvej skal bygges. Her er der ingen begrænsninger med hensyn til, hvad almenvellet kan kræve. Derimod kan der ikke henvises til almenvellet, hvis man ønsker en samfundsoprettelse af en virksomhed med mange arbejdspladser, som ellers er på vej til at blive flyttet til udlandet.

»Rimelig erstatning« svarer til bestemmelsen i EU-charteret og vil kunne betyde en ændret retspraksis i forhold til det, vi kender i dag, hvor den nugældende